

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Iustitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam
Ingolstadii, 1627

Quæstio II. De Iustitia, eiusque varijs speciebus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO II.

De Iustitia, eiusque varijs speciebus.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 58. & 61.

Resolvitur hæc quæstio quinque dubitationibus. I. Quid, & quotuplex sit iustitia in genere. II. Quid, & quotuplex sit iustitia legalis. III. Quid sit, & circa quam materiã versetur iustitia particularis. IV. De diuisione iustitiæ particularis in commutativam & distributivam. V. An iustitia vindicativa, vel æconomica, sint distinctæ species iustitiæ.

DVBIVM I.

Quid, quotuplex, & in quo subiecto tum propinquo, tum remoto, sit iustitia in genere.

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 58. a. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

1 Iustitia tribus potissimum modis accipi solet, primo generatim pro omni virtute, seu virtutis actu, quo bene ac honeste viuimus: Secundo speciatim pro habitu gratiæ sanctificantis, quo coram Deo iusti sumus. Sed neutra acceptio ad propositum pertinet: & de his actum est tomo 2. disp. 6. quæst. 5. Tertio accipitur pro peculiari virtute recte hominem ordinante ad alterum; & hæc ad propositum pertinet; de qua

2 Quæritur primo, quid sit, seu quomodo definiatur. Respondetur. Iustitia, prout ab alijs virtutibus distinguitur, definitur ex Vlpiano ff. de iustitia & iure l. 10. & Institut. eod. tit. apud Sanctum Thomam hic artic. 1. *Perpetua & constans voluntas ius suum cuique tribuendi.* Clarius dici potest, virtus in voluntate sita, suum cuique ius tribuens.

3 Quod sit virtus, docet Aristoteles 5. Ethic. 1. & patet ex definitione virtutis ab eodem tradita 2. Ethic. 6. quia habentem, eiusque opus bonum reddit, vt probat etiam S. Thomas q. 58. art. 3. & est extra controversiam. Quod sit in voluntate sita, tradit ex communi & certa idem S. Thomas a. 4. & patet ex eius actu præcipuo, & immediate elicitio, adeoque interno, qui est, velle ius suum cuique reddere.

Actus vero eiusdem secundo elicitus, seu per se ac primario imperatus, adeoque externus, est ipsa actualis redditio iuris, quæ sit per alias potentias, ac potissimum per membra externa. Ad quem actum internus ille se habet tum per modum vsus, tum electionis, aut etiam intentionis. Simile quiddam dictum est supra de fide quæst. 7. dub. 1. Vide etiam S. Thomam quæst. 81. a. 4. ad 2. & Caietanum ibidem.

4 Quod autem Buridanus 1. Ethic. q. vlt. & 5. Eth. q. 1. apud Valentiam hic q. 2. pun. 4. iustitiam etiã in appetitu sensitivo collocat, contra communem & per se absurdum est; quia sensus non potest attingere rationem propriam obiecti iustitiæ, quæ

est æqualitas ad alterum, vt recte docet S. Thomas cit. q. 81. a. 4. & pluribus refutat tom. 2. disp. 3. q. 3. dub. 3. & q. 4. dub. 3. n. 33.

Denique voce illa *Cuique*, innuitur, iustitiam semper esse ad alterum, vt quæst. præced. dub. 7. dictum est ex Aristotele, & docet Sanctus Thomas hic quæst. 58. a. 2. siue alter ille iam actu existat, siue suo primum tempore exiturus sit, iuxta S. Thomam ibidem a. 3. Et quamuis S. Thomas eodem articulo requirat ad hanc alteritatem distinctionem suppositorum, illud tamen, vt recte notat Bannes ibidem, & dictum q. 1. dub. 7. n. 112. solum intelligendum est de iustitia inter homines, & secundum ordinem consuetum naturæ, vt excipiat Christus, de quo infra.

5 Vnde colligitur, inter diuersas potentias eiusdem hominis non esse iustitiam proprie, sed solum improprie, vt inter rationem & appetitum, si videlicet, vt par est, hic pareat, ille dominetur. Et sic de alijs potentijs, si cuique ab altera tribuatur, quod ei conuenit; sunt enim hæc quasi diuersa, etsi non habentia sufficiens fundamentum distincti iuris & dominij, ex dictis quæst. præcedent. dub. 7. à num. 112. Vnde etiam Aristoteles 5. Ethic. cap. vlt. eam iustitiam appellat *secundum metaphoram.*

6 Quæritur secundo, Quotuplex sit iustitia in genere. Respondetur. Iustitia continens debitum legale, late loquendo, alia est simpliciter dicta, alia secundum quid, ex dictis quæst. præcedent. dub. 7. num. 112. Iustitia proprie & simpliciter dicta, prout à nobis hic tractatur, alia est legalis seu vniuersalis; alia particularis, de quibus singulis plura inferius: hæc rursus vel est commutativa, vel distributiva, ex dictis quæst. præcedent. dub. 7. à num. 119. & iuxta Sanctum Thomam hic quæst. 55. artic. 5. 6. & 7.

7 Quæritur tertio, In quo subiecto sit iustitia. Respondetur. De subiecto propinquo, constat esse in voluntate, iuxta S. Thomam. q. 58. art. 4.

& communem ex dictis n. 4. Nec dubium, quod ad subiectum remotum attinet, esse posse inter omnes eos, inter quos est iustum simpliciter, iuxta dicta q. 1. dub. 7. n. 112.

Illud solum hic explicandum restat, quod in hunc locum reiecimur, an inter illas personas, inter quas diximus esse tantum iustum, seu iustitiam secundum quid, possit tamen aliqua ratione esse iustum & iustitia simpliciter.

8 Breuiter dico, suppositis ijs, quæ alibi fufius à me tractantur. I. Inter Deum & hominem purum non posse esse ius & iustitiam, secundum omnem suam perfectionem & rigorem, ut habet communis: quia omne ius hominis ad Deum fundatur in gratia & liberali acceptatione Dei; nec potest vnquam homo reddere Deo æquiualens, ut diximus fufius tomo 2. disp. 6. q. 1. dub. 1.

II. Inter Deum & hominem peccatorem, aut in puris naturalibus constitutum, de facto quidem (quicquid sit de absoluta Dei potètia) nullum ex parte hominis, esse ius simpliciter dictum erga Deum; ita ut talis homo habeat verum & proprie dictum ius iustitiæ ad Deum; quamuis etiam in eo statu & iustitiam commutatiuam erga Deum violare; & imperfecte vtunque exequi possit munus iustitiæ erga Deum, quo obligamur ad eius offensam vitandam, ex dictis in materia de peccatis q. 10. dub. 1. & de gratia q. 1. dub. 1. & de Incarnatione q. 2. dub. 10. & infra de pœnit. q. 2. dub. 3.

9 III. Inter Deum & hominem pie operantem, adeoque promerentem vitam æternam, esse iustum verum & proprie dictum, adeoque simpliciter tale, si vox ista opponatur tantum ei, quod est improprie tale: scilicet, si, ut nonnunquam fieri solet, opponatur etiã ei, quod imperfecte est tale, quicquid Bañes hic q. 57. a. 4. ad 2. dixerit, Deũ nullo modo obligari ex iustitia commutatiua respectu creaturarum; quia nullo modo sit debitor. De quare plura de gratia q. 6. dub. 1.

IV. Esse proinde in Deo iustitiam proprie dictam, tum distributiua, tum commutatiuam, per quam bona opera iustorum compensentur, etsi hoc multi negent, ut docui tomo 1. disp. 2. q. 10. dub. 2. & tomo 2. disp. 6. q. 6. du. 1. & tomo 4. disp. 1. q. 2. dub. 7. vbi etiam contraria argumenta dissolui.

10 V. Inter Patrem æternum & Filium in diuinis, non esse iustitiam simpliciter, ut recte docent Bannes & Salon hic q. 57. a. 4. quia deest ratio debiti, & alteritatis, ad iustitiã simpliciter requisita, ex dictis quæst. præc. dub. 7. Eadem enim vtriusque voluntas est, idemque dominium.

VI. Inter Christum tamen ut hominẽ, & Deum, adeoque seipsum, ut Deus est, esse iustitiam simpliciter, ob distinctionem voluntatum & dominiorum, ut recte etiam docet Bannes ibidem & clarius Suarez tom. 1. disp. 4. sect. 6. & fufius declaratum in 3. parte disp. 1. q. 2. dub. 6. & 7.

11 VII. Inter virum & vxorem non modo secundum alia quædam officia, sed etiam ex parte secundum ea, quæ sibi mutuo debent, qua tales, esse iustitiam simpliciter, ex dictis quæst. præc. dub. 7. n. 114.

VIII. Inter patrem & filium, inter dominum & seruum, posse itidem esse iustitiam simpliciter; secundum ea videlicet, quæ sibi mutuo debent, non qua tales sunt, sed quatenus singuli peculiare ac proprium peculiũ, siue dominium habent, aut habere possunt. Ita Sotus l. 3. de iustitia q. 1. a. 4. Buridanus l. 5. Eth. q. 18. Molina disp. 17. Bannes, Aragonius q. 57. art. 4. Suarez loc. cit. Lessius l. 2. c. 4. dub. 3. Vasquez 1. part. disp. 85. c. 5. & colligitur ex Aristotele 1. Magn. Moral. c. 33. & 5. Eth. 6. & S. Thoma ibidem lectione 12. vbi solum asserunt, non esse iustum simpliciter inter patrem & filium, quamdiu paruulus, & nõ separatus est; idque non obscure significatur ab eodem S. Thoma hic q. 57. a. 4. etsi aliter sentiant Caietanus & Valentia ibidem.

Declaratur. Quia constat, filium habere posse peculiare quoddam peculium bonorum etiam externorum; seruus quoque, etsi per se & communi iure, tale peculium non habeat; potest tamen habere ex dictis quæst. præc. dub. 4.

Neque vero secundum hæc filius se habet ut pars ad totum; nec seruus velut instrumentum, ad principale agens; sed ut pars quædam independens eiusdem generis. &c. Nec dubium, si vel filius parenti furetur, vel seruus domino; aut è contra etiã parens filio, aut dominus seruo suum peculium adimat, vtrosque veram iniustitiam committere: vt taceam de alijs iniurijs corporalibus, quas sibi mutuo irrogare possunt.

14 Vt autem rectius cognoscatur, quonam modo iustitia seu iniustitia inter patrem & filium esse possit, notandum quatuor esse bonorum genera, quæ filio obtingere possunt, vt tradunt Doctores, §. igitur, Instit. Per quas personas nobis acquiruntur. Primum continet bona castrensia, quæ ratione militiæ filio obtigerunt.

Secundum; quasi Castrensia, quæ filius acquirit ratione beneficij Ecclesiastici, aut officij publici, non mechanici; seu ratione professionis artis cuiusdam liberalis; aut ex liberalitate principis; aut quicquid expresse datur filio, vt sit quasi castrense. Et denique quicquid ab eo acquiritur post clericatum, etiam si alias esset aduentitium, ex authentica, Presbyteros C. de Episcopis & Clericis.

Tertium genus est bonorum aduentitiorum; quæ cum nec castrensia sint, nec quasi; à parente, non proueniunt, nec eius causa, vel intuitu principaliter sunt data.

Quartum genus est Profecitiorum, quæ vel à parente viuo, aut principaliter ac proxime eius causa sunt data.

15 Ex his, bonorum castrensiũ, & quasi castrensiũ proprietates simul, & vsusfructus. ipsaq; etiã administratio spectat ad filiũ; qui proinde de his potest disponere, tanquam paterfamilias per donationem, vel contractus; imo etiam per testamentum, si tamen sit pubes, hoc est, 14. annos compleuerit, alias enim testari nequit.

Peculij aduenticij, filius est dominus quidem directus seu proprietarius, tamẽ vsufructũ nõ habet.

Bonorum profecitiorũ nullo modo habet dominium; quia dominium directum & vile est

apud parentes. Ita ex communi docent Syluester V. *Peculium*, Nauarrus c. 17. Manual. n. 142. Lessius lib. 2. ca. 4. dub. 3.

16 Ex his colligi etiam potest discrimen inter filium, quamdiu paruulus est, & postquam ad vsum rationis peruenit, iuxta Aristotelem, & S. Thomam locis citatis; quia ille aut bona *Castrensia*, vel *Quasi* non habet; aut si habet, tamen de ijs erga parentem disponere non potest; quocirca etiam nullum actum iustitiæ erga eum exercere potest.

At vero postquam ad vsum rationis peruenit, si *Castrensia*, vel *Quasi* habet, ac præsertim si pubes ipse effectus est, potest de ijs libere disponere etiam erga parentes; cum etiam donationes liberorum erga parentes de *Castrensibus*, vel *Quasi*, sint validæ apud Lessium lib. 2. cap. 18. num. 40. Magis differt emancipatus, qui etiam aliorum bonorum dominium & liberam dispositionem habet.

17 Dicit tamen etiam potest, Aristotelem, & ex eo S. Thomam per filium paruulum, seu non separatum, intellexisse non emancipatum, vt etiam declarat cum Soto lib. 3. de iust. q. 1. a. vlt. Vasquez cit. disp. 85. cap. 5. eo quod Aristotelis tempore, iure Atheniensium, non esset vsu receptum, vt filius necdum emancipatus aliquorum bonorum haberet dominium. Quod postea primum iure Romano fuit introductum.

Vnde tanto magis mirum, nihilominus Vasquium ibidem cum Soto defendere, non esse etiamnum iustitiam simpliciter inter patrem & filium nisi emancipatum. Cuius contrarium recte docuit Molina loc. cit. & patet ex dictis,

DVBIVM II.

Quid, & quotuplex sit Iustitia legalis.

S. Thomas 2. 2. q. 58. a. 5. & 6.

18 **T**Ria potissimum in quæstionem vocantur. I. An reuera iustitia legalis quoad essentiam sit virtus specialis. Negat Buridanus 5. Ethic. q. 4. item Eustrathius & Gerardus apud eundem.

Sed communis, vera, & certa sententia est, esse specialem & distinctam virtutem, vt docent S. Thomas hic q. 58. a. 6. Salon, Bannes, Aragonius ibidem & Valentia q. 2. pun. 2. Et probatur ex Aristotele 5. Ethic. 1. vbi iustitiam legalem tanquam specialem virtutem alijs virtutibus confert, iisdemque anteponit. *Atque hac quidem*, inquit, *iustitia virtus perfecta est, non absolute tamen, sed ad alterum; vt propterea sæpe iustitia virtutum præstantissima esse videatur, & neq. Hesperus, neq. Lucifer sit adeo admirabilis.* Et infra. *Iustitia, inquit, sola ex omnibus virtutibus esse alienum bonum videtur &c.*

Ratio est; quia habet obiectum, & actum bonum, à cæteris omnibus distinctum, vt recte S. Thomas loc. cit. videlicet, velle commune bonum ex lege à qualibet communitatis parte debitum procurare; nec ei quicquam aduersum committere.

19 Et quanquam etiam aliæ virtutes subinde commune bonum spectent, id tamen aut non faciunt, attendendo hac in re rationem debiti legalis, vt charitas &c. aut non faciunt per se, sed ex motione iustitiæ legalis, velut superioris virtutis.

Qua de causa etiã ab Aristotele vocatur communis virtus, & vniuersalis iustitia, nempe causaliter, seu ex parte materiæ; quia versatur in omni materia virtutum, eis imperando, vt explicat S. Thomas loc. cit.

Et cum iustitia distributiua, qua communia bona diuiduntur particularibus, sit peculiaris virtus; cur non etiam iustitia legalis, qua bona priuatorum referuntur ad communitatem; cum oppositorum eadem in genere sit ratio?

20 Quæritur II. An iustitia legalis sit iustitia simpliciter ac proprie dicta. Negatiuum vt probabilior defendit Valentia q. 2. pun. 2. eamq; probabilem censet Salon loc. cit.

Sed vera & communis sententia est, esse iustitiam simpliciter ac proprie dictam, vt etiam hætenus supposui, & ex instituto docent Salon, Bannes, & Aragonius citat. quæstione 28 num. 6. Eademque plane est sententia Aristotelis 5. Ethic. toto cap. 1. & 2. speciatim cum hinc ait, *iustitiam, quæ locum parit obrinet* (nempe particularem) *cum altera vniuersali vniocam esse; eo quod in eodem genere est definitio.* Eadem est mens S. Thomæ; qui nusquam nec inter iustitiam secundum quid, nec inter partes potentiales iustitiæ, legalem iustitiam connumerat.

21 Ratio est. Tum quia iustitia distributiua, iustitiæ legalis quasi relatum, est iustitia simpliciter. Tum quia in iustitia legali sufficienter reperiuntur tres conditiones iustitiæ simpliciter, videlicet primo sufficiens ratio debiti, de qua nulla est controuersia.

Secundo sufficiens alteritas; habent enim ciues singuli ius & dominium distinctum à reliqua tota communitate; id eis enim per Rempublicam non adimitur. Præterquam quod ciuis non est pars ita naturalis, seu coacta & necessaria communitatis, sicut filius patris, aut seruus domini; sed spontanea & libera, quæ nempe suo arbitratu potest se à toto illo separare. Et quia etiam si ciuis nihil plane emolumenti, imo vero etiam damnum ex legalis debiti solutione percepturus sit, adhuc tamen eo debito obligatur, signum est, eum per iustitiam legalem non ordinari ad Rempublicam velut partem intrinsece constituentem, seu quæ in ipso toto vt sic contineatur, sed vt partem solum adhaerentem: sicut manus dicitur pars respectu totius reliqui corporis.

22 Tertio adest etiam æqualitas; hæc enim aliunde in proposito sumi non potest, quam ex præscripto legis, seu ipso debito, quod Reipublicæ ex lege debetur; quod quidem per iustitiam legalem ad æqualitatem soluitur. Nec vel ex ratione, vel ex Aristotele, aut S. Thoma vsquam colligitur, requiri ad æqualitatem iustitiæ, vt illi ipsi, inter quos est iustitia, etiam naturaliter, quasi, & secundum se exæquentur.

23 Obijcitur. Erga patriam esse pietatem, nec ei simpliciter posse reddi æquivalens. Respondetur ex S. Thomæ q. 101. a. 3. ad 3. patriam dupliciter considerari posse. Præmo formaliter ut est patria, seu quoddam nascendi & essendi principium, & secundum ea, quæ illi ut sic debentur; & sic ad eam est pietas, sine perfecta æqualitate; adeoque iustitia secundum quid. Secundo præcise, ut est communitas quædam, cui per modum partis civili quædam societate connectimur; & sic ad eam est iustitia legalis & perfecta.

24 Etsi vero iustitia legalis, ut dictum, sit iustitia simpliciter, & quoad rationem essentia perfecta, tamen perfectione quadam accidentali, tam ex parte alteritatis, quam æqualitatis, cedit iustitiæ particulari. Qua de causa etiam Aragonius & Salon dicunt, absolute loquendo, in ratione iustitiæ (non virtutis,) minus esse perfectam, quam sit particularis. Etsi Bannes contrarium asserat, ideo, quod cum rationem alteritatis & æqualitatis sufficientem habeat, tamen quoad rationem debiti, quæ in iustitiæ conditionibus sit potissima, plurimum superet particularem. De quo nil opus est contendere.

25 Queritur III. An iustitia legalis habeat sub se aliquas species; & prima dubitatio est de iustitia legali, quæ est in Principe, & quæ est in subditis. Has enim species differre, asserunt quidam; & fauet non nihil S. Thomas hic q. 58. a. 6. dum ait, iustitiam legalem principaliter & quasi architectonice, seu per modum imperantis & dirigentis esse in Principe: in subditis autem secundario & quasi ministerialiter.

Fundamentum est, quia iuxta Aristotelem. 2. Phys. text. 34. & 35. & communem, artes Architectonica, & administratiua, qualis v. g. est equestris, & frænofactoria; Item prudentia legislatiua in principe, & prudentia politiua in ciuibus, differunt inter se specie, ut nos etiam docuimus, disp. 3. q. 1. dub. 2.

26 Sed nihilominus dicendum est, utramque iustitiam esse eiusdem speciei, ut recte docent Valentia, Bannes, Salon, Aragonius loc. cit. Ratio est. Quia ut est in principe, & ut est in subditis, per se, & ex parte voluntatis, non habet speciale laudem & difficultatē; cum voluntas principis, ubi & quatenus id recte ratio iudicat, per se æque facile feratur in bonum commune præcipiendo, atque voluntas subditi parendo. Etsi quidem noua sit difficultas ex parte intellectus, ut videlicet princeps apta media administranda Reipublicæ inueniat: qua de causa prudentia legislatiua specie distinguitur in principe, à prudentia politica, quæ est in ciuibus.

27 Et licet alioqui facilius plerumque multiplicentur virtutes in voluntate, quam habitus in intellectu; tamen non semper. Cum enim v. g. in intellectu detur peculiaris habitus primorum principiorum, in voluntate non datur, ut dictum tomo 2. disp. 3. quæst. 1. dub. 2. numero 28. Item in intellectu distinctus habitus est principiorum & conclusionis; & tamen finis & mediorum, quæ principiis & conclusioni responderet, est eadem virtus in voluntate.

Doctrina vero illa communis Aristotelis, de Architectonica, procedit, quando hæc per se, & ex suo proprio fine (qui superior esse debet,) adeoque secundum essentiam est talis, non autem si solum fit talis per accidens, & ratione subiecti, in quo est.

28 Alia dubitatio est, an saltem alia duæ species iustitiæ legalis constituendæ sint; quarum una iuxta literam legis, altera præter literam legis, ac ex mente legislatoris solum, in casu particulari commune bonum procuret; quæ etiam Epikia, siue æquitas dicitur, de qua S. Thomas agit inferius quæstio. 102. Affirmant Bannes & Aragonius loc. cit. & fauet S. Thomas cit. quæst. 102. art. 2. ad 1. & Aristoteles 1. Rhetoric. 11. & lib. 5. Eth. c. 10. & lib. 2. magn. moral. c. 12.

29 Sed probabilius videtur, eas non nisi accidentaliter differre. Tum quia Epikia sic explicata, per se non habet specialem honestatem aut difficultatem, ex parte sui obiecti. Tum quia alioqui etiam iustitia particularis, tam distributiua, quam commutatiua, imo etiam quælibet virtus particularis, eadem ratione, in plures species essentielles esset distinguenda; cum in his eadem subinde varietas accidat, ut cum ex litera legis v. g. ieiunium feruatur, alias vero ex causa rationabili, iuxta mentem legislatoris, non feruatur: Item cum gladius suo domino ex communis legis præscripto restituitur, furioso non restituitur. &c. Tum quia nec iustitia legalis, nec vlla virtus pro obiecto proprio & speciali habere potest nudum corticem, seu literam legis nulla habita ratione intentionis; cum obiectum tale per se non sit bonum.

Aristoteles autem, ac præsertim S. Thomas, non minus ex sententia opposita, quam nostra, indigent explicatione, cum Epikia à S. Thoma tractetur inter partes potentiales iustitiæ, quæ iustitiæ species simpliciter condistinctæ esse non possunt. Nobis de accidentali differentia, quæ tamen in moribus celebratissima sit, vtcunq; videntur posse explicari. De quare plura inferius cum S. Thoma disp. 6. q. 2. dub. 2.

DVBIVM III.

Quid sit, & circa quam materiam versetur iustitia particularis.

S. Thomas 2. 2. q. 58. a. 7. 8. 9. 10. & 11.

30 Quod ad primum, nempe rationem ipsam iustitiæ particularis attinet, breuiter ex dictis describi potest: Iustitia, quæ ipsas partes communitatis inter se recte ordinat; siue quantum ad distributionem bonorum communiū, siue commutationem particularium. Seu; virtus, quæ particulari cuique personæ suum ius debitum reddit, ut pluribus declarabitur dub. 4. n. 48.

31 Quod vero ad materiam attinet, sententia S. Thomæ q. 58. a. 8. & 9. eademque communiter recepta est, iustitiam non versari circa passiones, tan-

quam

quam circa propriam materiam, sed circa res vel actiones externas, nempe circa ipsas computationes externas, & eas, circa quas hę ipsę versantur, pecunias, opes &c. Probatur ex Aristotele 5. Eth. 2. ubi docet iustitiam particularem versari specialiter circa ea, quę *pertinent ad communicationem vite*. Et 2. Ethic. 6. ait, virtutem moralem versari *circa affectus* (id est passiones) *vel actiones, siue operationes*; quod utiq; propter iustitię virtutem ab eo dictum est.

Ratio petitur ex ipsa ratione iustitię, quę, vt superius dictū, hominem per se ordinat ad alterum: Ergo proprie circa eas tantum res & actiones versatur, per quas homo ordinatur ad alterū, quales sunt res & operationes externę, nō autem ipsę per se passiones. Et propterea etiam iustitia est virtus in voluntate sita, ex dictis du. 1. nō in appetitu sensitiuo, vt alię virtutes morales, quę circa passiones versantur.

32 Nec obstat, quod Aristoteles 2. Ethic. cap. 3. ait, omnem virtutem moralem *circa voluptates & tristitias versari*. Nam vt recte S. Thomas hic articulo 9. ad 1. ait, id nō ita accipiendum est, quasi omnis virtus moralis versetur circa passiones, tanquam circa propriam materiam, id enim est contra eundem Aristotelem, locis superius citatis: sed quia certe quęlibet virtus circa voluptates & tristitias versatur, tanquam circa suos quosdam effectus, iuxta illud 1. Ethic. 8. *non est iustus, qui non gaudet iustis operationibus*. Dicit etiam potest versari circa passiones, aut per se & immediate, aut interueniente alterius virtutis actu, quem imperet, vt inferius declarabo, & dictum tom. 2. disp. 3. q. 4. dub. 3. n. 33.

33 Contra hanc doctrinam communem tam Philosophorum, quam Theologorum, Buridanus 5. Ethic. quæst. 1. & Vasquez 1. 2. disp. 85. cap. 3. reiecit illa differentia inter iustitiam & alias virtutes morales, quod hę versentur circa passiones, illa circa actiones, seu res externas; docent, omnes virtutes morales, adeoq; etiam iustitiam, versari circa actiones & passiones: differre tamen inter se, quod alię sint necessaria solum, propter passiones vincendas, vt fortitudo & temperantia; alię vero propter ipsas operationes secundum se, etiamsi nulla ex parte passionum esset difficultas, vt iustitia.

34 Verum vt communis sententia S. Thomę defendatur, ac simul etiam explicentur ea, quę in adiunctis hic articulis 10. & 11. cum hac re connexa à S. Thomā traduntur: Nota I. Materiam aliquius virtutis proprie non dici ipsum actum elicatum virtutis, quā talis est; vt recte cum Caietano a. 8. notat Valentia hic q. 2. pu. 3. nec ipsum formale obiectum *quod*, seu honestatem propriā, in quā per se fertur virtus; sed id circa quod occupatur & operatur virtus, constituendo in eo mediū, vt colligitur ex S. Thomā hic, & 1. 2. q. 18. a. 2. ad 3. siue id fiat per actū quendā distinctū ipsius virtutis, siue hoc ipso, quod cum alioqui talis actus bene vel male fieri possit, per virtutē quasi rectificatur, seu bene efficitur.

Ita v. g. materia temperantię dicuntur tristitia & voluptates; materia fortitudinis audacię

& timores iuxta Aristotelem 2. Ethic. 7. non, quatenus eiusmodi passiones iam ad debitam mediocritatem reductę, sunt eliciti actus illarum virtutum; sic enim circa illas nihil amplius operatur virtus; sed quatenus aut re ipsa prius immoderata, per virtutem ad mediocritatem reducuntur, vel vt secundum communem & abstractam rationem passionum spectata, hoc ipso per virtutem in actu quasi exercito rectificantur, quod cum debita mediocritate exercentur.

Eadem ergo ratione operationes externę dicuntur materia iustitię, quatenus precise sunt operationes erga alterum, adeoq; indifferentes quoad rationem iustitię vel iniustitię. Dicuntur vero tam res, quam actiones externę materia iustitię, diuersimode; illę quidem mediata seu remota, hęc vero immediata & proxima; iuxta S. Thomam cit. q. 58. a. 9. ad 2. Quod suo modo etiā in Logica accidit, cuius materia remota dicuntur res, de quibus differitur, materia vero propria quę ipsę operationes mentis, vt dirigibiles.

36 Nota II. Cum materia virtutis duplex possit constitui, vna propria & essentialis, circa quam per se versatur virtus; altera accidentalis & aliena, circa quam versatur virtus solum per accidens, & mediante alterius virtutis actu; propria rursus aut principalis sit, in qua videlicet finis intrinsecus virtutis vltimate completur, aut minus principalis; doctrinam superius positam intelligendam esse de materia propria & vltimate eiusmodi virtutum; alioquin enim materia nō vltimate iustitię dici possunt etiam operationes internę respicientes alterum, nempe sub communi quadam & indifferenti ratione spectata, prout capaces sunt rectitudinis iustitię. Sicut etiā materia eiusdem quasi aliena & externa dici possunt etiā passiones; ē contra vero aliarum virtutum, quę circa passiones proprie versantur, materia impropria esse possunt etiam operationes externę.

37 Vt enim alię virtutes per se & vltimate nō ordinant hominem recte ad alterum, sed ad seipsum, vt videlicet in seipso passiones bene compositas habeat; ita iustitia per se & vltimate ordinat hominem ad alterum; idque potissimum secundum res aut actiones externas, quibus nimirum hominem ad alterum ordinari proprie contingit.

38 Nota III. Et si nonnunquam etiam ex immoderata cupiditate pecuniarum, difficultas in obiecto iustitię exoritur, non tamen idcirco, vt existimat Buridanus, eam per iustitiam, sed per temperantiam siue annexas eidem virtutes superari debere, quarum est, immoderatas cupiditates refrænare; cum ad quamlibet virtutem minime spectet, omnes difficultates vnde cūque circa actum proprium occurrentes, per se ipsam superare; sed illas tantū, quę ex proprio obiecto consurgunt, alias vero aliarum virtutū ope; quę proinde etiā, quoad perfectū vsum, dicuntur inter se coniunctę & concatenatę; ne alioqui omnium virtutum confusio sequatur, vt etiam dictum tom. 2. loc. cit. & ibidem q. 5. dub. 2. Vnde licet etiā iustitia aliquo modo, videlicet

per accidens, circa passiones versetur, quatenus videlicet earum impetum, interueniente etiam temperantiæ usu sustinet, & superat, ne forte passionis vi à iusto auocetur; tamen per se eas ad mediocritatem non redigit, sed imperando virtuti temperantiæ. Quæ doctrina est etiam S. Thomæ art. 9. ad 2. vbi optime notat, eandem surreptionem rei alienæ, in quantum est contra externam æquitatem, cohiberi per iustitiam; vt vero procedit ab immoderata concupiscentia, per liberalitatem, vt est virtus circa passiones, vti etiam dictum tom. 2. disput. 3. quæst. 4. dub. 3. num. 32.

39 Nota IV. His, quæ dixi, nil ob stare, quod passiones malæ non solum deordinent subiectum proprium, in quo sunt, sed etiam nonnunquam vergant in nocumentum aliorum. Vnde consequi videtur, etiam iustitiam similesque virtutes ad alterum spectantes, per se circa passiones moderandas versari.

Respondetur enim, hoc non esse consequens. Ratio est. Quia passiones, cum malæ sunt, subiecto obsunt per se & formaliter, adeoque substantialiter, alijs tantum per accidens, ratione, quasi materialis obiecti, & causaliter: cum autem bonæ sunt, suâ potius laudem habent ex eo, quod sunt cõmensuratæ operanti, idq; etiam circa bonum vel malum propriû, quam quod recte se habent erga alterum; cû bonitatem, quæ sumitur ex cõmensuratione ad alterû, vti sensus non percipit, ita appetitus sensitivus per se non respiciat, vt ex S. Thomæ dictû dub. 1. Cum ergo ad vtrumque

40

40 nocumentû depellendû, sufficiat vnica moderatio passionû, ea certe per se & proprie tribuenda non est virtuti, quæ per se ad alterum spectat, sed ei quæ per se bonum operantis attendit.

Vnde etiam ex hoc ipso discrimine, quod ex virtutibus moralibus, temperantia & fortitudo per se versantur circa bonum proprium, iustitia vero per se circa alienum, vt fatentur omnes, enascitur alterû illud discrimen, quod hæc per se non componat passiones appetitus sensitivi, vtpote cuius obiectû per se est bonû alienû; illa vero per se cõponunt passiones, vt quæ per se & ex sua ratione solum bonum proprium operantis respiciunt.

41

41 Nota V. Quod S. Thomas ait, iustitiam pprie versari tantum circa exteriores actiones, & res, id non esse copulatim accipiendum, sed distinctim, vt notat Valentia hic q. 2. pun. 3. nec ita stricte, vt nusquam omnino secus accidat, sed moraliter, & à toto genere, seu à maiori parte; non solum quia iustitia etiam versatur circa bona corporis & animæ, ipsi proximo intrinseca, vt est vita, valetudo, integritas corporis, sanitas mentis, &c. (quæ quidem nihilominus respectu operantis externa sunt) sed etiam quia per actum iudicij versatur circa rectam exultationem proximo debitam, vt patebit infra quæst. 3. dub. 2. cum tamen talis res, & actus nullo modo dici possit extrinsecus, præsertim respectu operantis.

42

42 Nota VI. Eo ipso, quod iustitia non versatur circa moderandas passiones, seu bonum pprium ipsius operantis, sed circa alienum, seu res & actiones, quæ alterum concernunt, idcirco etiam

à S. Thomæ quæst. præced. 57. a. 1. recte asseritur, obiectum iustitiæ, quod est iustum, non constitui per comparisonem ad ipsum operantem, vt aliarum virtutum obiecta, quæ circa passiones versantur, sed per comparisonem ad alterum.

Quod ex dictis ita declaratur; quia reliquæ virtutes morales ex sua propria ratione, solum perficiunt hominem secundum se, & sine ordine ad alterum, vt nempe passiones tam irascibilis, quæ concupiscibilis appetitus, circa bonum vel malû pprium, in seipso pprie compositas habeat. At vero iustitia perficit hominem cum respectu ad alterum, seu in rebus & actionibus illis, quæ sunt ad alterû; cum ergo obiectû cuiusq; virtutis debeat esse cõforme suo habitui, atq; etiâ materiæ, in qua habitus versatur, sequitur, etiâ ipsû obiectû iustitiæ constituendum esse per comparisonem ad alterû.

Nota VII. Hinc nasci aliud discrimen inter iustitiam, & alias virtutes morales, quæ circa passiones versantur; nempe quod medium iustitiæ sit medium rei; medium autem aliarum virtutum sit medium rationis, vt docet S. Thomas hic q. 5. a. 10. ex Aristotele 2. Eth. 6. & 1. 5. c. 3. & 4. Quod item contra Buridanum ab omnibus receptum est, consentiente etiam Vasquez 1. 2. disp. 86. cap. 8. & ita declaratur.

Nam vt constat ex Aristotele cit. cap. 6. ipsum medium cuiusque virtutis, est obiectum eiusdem formale, seu ipsa honestas, quam virtus pprie cõsecratur, vnde etiâ medium iustitiæ dicitur *in æquum* ab eodem Aristotele 5. Eth. c. 3. & 4. Hoc igitur medium idcirco rei dicitur, quia cum consistat in æqualitate ipsarum rerû, media inter excessum & defectum, sine respectu ad operantem, seu æger sit, seu sanus, seu fortis, seu debilis, seu diues, seu pauper, &c. idcirco secundum se, & à parte rei determinatum est.

Medium autê aliarum virtutû, quæ circa passiones versantur, ipsa ratio operantis, mediante actu prudentiæ, primû inuenit & constituit, idq; per respectum ad operantem, & considerationem adeo variarum circumstantiarum ipsius operantis. Illud enim v.g. in materia temperantiæ, quoad vinctum, cuique medium est, quod ei iuxta propriam complexionem, & præsentem dispositionem, ad naturæ sustentationem conuenit; illud itê in materia fortitudinis, mediû cuiq; est, quod viribus & animo operantis accommodatû est; maior enim ira & ardor resistendi conuenit valenti, quam infirmo &c. Quo fit, vt pro varia dispositione operantis, hæc media admodum variantur: nec adeo etiâ intemperantia cõsistat in certa seu definita magnitudine, sed in excessu termini pñxi p rationem.

Iustitiæ autem obiectum & mediû nõ variatur respectu diuersarû personarû, sed semper & in omnibus idem iustû est, etsi nonnunquâ ob impotentiam contingat, aliquê excusari ab obligatione seruandi, seu exequendi hoc medium & iustum, non quia per se id iustum, aut medium determinatum non sit; sed quia in omni materia cuiusq; virtutis importetia excusat à præcepto; ad impossibile enim nemo tenetur.

Et quæuis in iustitia distributiua, attendi debeat dignitas, adeoq; conditio personarû, q^b fit

distributi-

distributio; non tamen ipsius operantis seu distribuentis, nec ipsarum etiam personarum, quibus fit distributio absolute & secundum se; sed solum per comparationem vnus cuiusq; ad alios, ita vt quantum dignitas vnus & merita excedunt alios, tantum etiam pars illi distribuenda debeat excedere portiones aliorum.

Nota VIII. Quamuis iustitia etiam particularis actus aliarum virtutum imperare possit, in ordine ad suum finem, nihilominus recte à Sancto Thoma & Aristotele loc. cit. eam habere particularem materiam, non autem iustitiam legalem: non solum quod ista nullam prorsus materiam habet præter eam, quæ communis est alijs virtutibus, sed etiam, quod cum per se finem altissimū & præstantissimū habeat, cui omnia alia particularia bona deseruire debent, per se & ex sua natura circa omnium virtutum moralium actus & materiam imperando versetur: cum tamen iustitia particularis & propria alioquin materiā habeat, & ob sui finis contractiorem rationē, non ita per se & ex sua natura, aliarum virtutum actus imperet, vt recte etiam aduertit S. Thomas hic q. 58. a. 9. ad 3.

Vnde etiam idem supra a. 6. notat, subinde etiam quamlibet virtutem, quatenus à iustitia legali ordinatur ad bonum commune, dici iustitiā legalem, & contra; ita vt hac ratione iustitia legalis sit idem in essentia cum omni virtute, differat autem secundum ordinem ad bonum commune, quem habet à iustitia legali; quo modo etiā subinde loquitur Aristoteles 5. Eth. 1. & 2. c. 2. c. 2. iustitiā legalē esse eandē omni virtuti, non esse partē virtutis, sed totam virtutem; item, virtus & iustitia vniuersalis eadem est, inquit, esse tamē (seu ratio formalis) vtrorumq; non est idem. Eadem ratione actus elemosynæ & ieiunij à charitate imperati, non nunquam actus charitatis appellantur, & contra etiā charitas ab Apostolo patiens, benigna vocatur, nimirū quia actus harum virtutum à charitate imperantur, vt dictum disp. 2. q. 4. dub. 1.

DVBIVM IV.

De diuisione iustitiæ particularis, in commutatiuam & distributiua.

S. Thomas q. 61. aa. 4.

Circa hanc rem quaritur primo, quid proprie sit iustitia commutatua, & distributiua; & an sint duæ essentialis species iustitiæ particularis. Responderetur sequentibus assertionibus. I. Iustitia commutatua & distributiua sunt duæ species essentialis iustitiæ particularis. Ita S. Thomas cit. q. 61. a. 1. Probatur ex Aristotele 5. Eth. c. 2. vbi ponit duas partes iustitiæ particularis, quarū vnā ait esse directiuam in distributionibus, aliam in commutationibus.

Ratio est. Quia cum motus nomē suū ac speciē desumat à termino ad quē, idcirco etiā particularis iustitia dicitur illa, quæ dirigit ordinē alicuius ad particularem personā, seu quæ habentem recte ordinat ad priuatas personas, velut partes Reipublicæ: atqui duplex est ad aliquā partē ordo dire-

ctione indigens, videlicet ordo partis ad partē; & ordo totius ad partē; isq; ita diuersus, vt in vtroq; diuersa ratio debiti & specialis difficultas cernatur: Ergo recte constituuntur duæ species particularis iustitiæ; quarū vna dirigit ordinē partis ad partē, ipsas videlicet partes Reipub. recte ad se inuicē ordinans; ita vt per eam priuatus quisq; suo ac priuato nomine tribuat priuato, quod suū est; & vocatur *Iustitia commutatua*; quia in commutationibus, pprie ac pprie versatur; idq; ideo, quod inter partes eiusdē Reipub. vna nō potest ad alteri bona ius aliquod habere, nisi interueniente aliqua commutatione, seu pactiōe: altera dirigit ordinem totius ad partē, bona videlicet communia, seu ipsius communitatis, debita proportionē ciuibus, seu eiusdem communitatis partibus distribuens, & vocatur *distributiua*.

Ex quibus etiā refellitur singularis quædā opinio Buridani 5. Eth. q. 7. cōtendentis, has duas iustitias sola materia, non autē essentiali specie differre; quod magis etiā ex sequētib; refutabitur. Optime S. Thomas cit. a. 1. ad 5. *Iustitia distributiua, & commutatua*, inquit, non solum distinguuntur secundum vnū & multa, sed secundum diuersam debiti rationem. Alio enim modo debetur alicui id, quod est commune; alio modo id, quod est proprium.

ASSERTIO II. Tamē proprius actus iustitiæ distributiua, qui est ipsa distributio, pprie quidē sit in solo p̄sidente, seu rectore Reipublicæ, & suo modo etiā in aliquo priuato capite vnus familiae, distribuente bona communia: tamē secundū habitum, atq; etiam secundū actum quendā secundariū, esse quoq; potest in priuatis quibuslibet, quatenus affectu probant iustā distributionem, eaq; contenti viuunt. Ita S. Thomas eadem q. 61. a. 1. ad 3.

Ratio est; quia posita capacitate subiecti, ad propriū actū ac honestatē virtutis, eiusdē rationis est, actū externum virtutis exercere, & sola mente in eiusdē honestatē ferri; neq; nisi secundū extēsiōnē, seu quasi maius & minus, differunt distributio bonorū communium vnus regni, vel ciuitatis vel pagi, vel exercitus, vel familiae, seu domus; quando formalis ratio honestatis & debiti, in omni eiusmodi bonorū communium distributione, eadē est.

ASSERTIO III. Iustitia distributiua, pprie illud duntaxat debiti attendit, quod ex bonis communibus alicui ideo pprie exoluendū est, quia communis pars est. Ita S. Thomas eadē q. 61. a. 2. cum ait: *In distributiua iustitia datur aliquid (velut debiti) alicui priuata per se, in quantum id, quod est totius, est debiti parti*. Ratio est; quia hoc ipso, quod bona sunt communia, & quidē ipsi per se Reipub. non necessaria, debentur partibus eiusdē communitatis Idq; seruata certa quadā p̄portione, vt inferi⁹ dicitur. Quo fit, vt Princeps, vel Respublica, si ex bonis Reipublicæ cui reddat, quod ex contractu aliquo, seu propter nauatam Respublicæ operam tenetur, iam non exerceat actum iustitiæ distributiua, sed commutatua.

Neq; vero idem est, formaliter loquendo, bona communia partib; Reipublicæ distribuere, & bona illarum merita & obsequia in Respublicā collata compensare; esto materialiter vtrumq; possit concurrere: sicut etiam plane in bonorū communiū

distributi-

distributione, ratio quædam non solum dignitatis, sed etiam meritorum habenda est; prout videlicet ipsa etiam merita personam in tali Republica digniorem faciunt.

Ita etiam docet S. Thomas q. 61. art. 4. ad 2. ubi cum in obiectione, inter alia dictū fuisse, in iustitia distributiva spectari dignitatē personæ, quæ quidē maxime videatur attendi secundum opera, quibus aliqui communitati seruiunt, respondet: *Quod si alicui, qui communitati seruiisset, retribuereetur aliquid pro seruitio impenso, non esset hoc distributiva iustitia, sed commutativa. In distributiva enim iustitia, non attenditur æqualitas eius, quod quis accipit, ad id, quod ipse impendit; sed (æqualitas proportionis) ad id quod alius accipit, secundū modū vtriusq; personæ.*

53 **Quæritur secundo: Quodnam mediū, quæue materia sit vtriusq; Iustitiæ. Respondetur sequentibus assertionibus. I. Mediū in iustitia distributiva sumitur & constituitur secundū proportionē, seu proportionalitatē geometricā, adeoq; secundum proportionem rerū ad personas; vt scilicet quantū vna persona excedit aliā, tantū etiā res, quæ datur vni personæ, excedat rem, quæ datur alij. In commutativa autē Iustitia, sumitur & constituitur mediū secundū proportionem arithmeticam, seu æqualitatē rei ad rem. Ita S. Thomas q. 61. a. 2. ex Aristotele 5. Eth. c. 3. & 4. ubi docet, in iustitia distributiva accipi mediū secundū geometricā proportionalitatē; quæ iuxta Mathematicos significat æqualitatē duarū proportionū inter se, & quatuor terminos cōplectitur; è quibus sicut primus se habet ad tertium, ita secundus ad quartum. &c. in commutativa autem secundum proportionem seu æqualitatem arithmeticam.**

54 **Probat & declaratur; quia cum per distributivā iustitiā detur aliquid alicui priuatæ personæ, inquantū id, quod est totius, est debitū parti, necesse est, vt tanto plus de bonis toti⁹ seu comunitatis parti debitum sit, quanto ipsa pars maiorem principalitatē seu dignitatem habet in toto. Quo fit, vt per distributivā iustitiā tanto plus alicui de bonis comunitatis dandū sit, quanto illa persona maiore habet principalitatem in comunitate; ex quo nascitur illa proportionalitas geometrica, in qua attenditur æquale non secundū quantitātē, sed secundum proportionē, vt scilicet sicut vna persona excedit aliā, ita etiam res quæ datur vni personæ, excedat rem, quæ datur alij: ad eum scilicet modum, quo iuxta Mathematicos dici solet. Sicut se habent sex ad quatuor ita se habēt tria ad duo; quia vtrobiq; est sēsquialtera proportio; in qua videlicet maius continet totum minus, & simul dimidiam partem eiusdem: cum tamen interrim non sit inter ea æqualitas excessus secundum quantitatem, quia sex excedunt quatuor in duobus, tria vero excedunt duo in vno.**

55 **E contrario in iustitia commutativa attenditur æqualitas arithmetica inter datum & acceptū; ita vt quantum acceptū est, tantum restituatur. Cum ergo mediū virtutis dicatur id ipsum, quod circa propriam virtutis materiam, per se ac formaliter per virtutem intenditur & attingitur; recte mediū iustitiæ commutatiuæ dicitur consistere in æqualitate seu proportione arithmetica; mediū**

autem iustitiæ distributiæ in proportione seu proportionalitate geometrica, cum tamen vtræque iustitia conueniat in quadam ratione seu forma generali cuiusdam æqualitatis.

Nec obstat, quod non nunquam etiam in commutativa iustitia attenditur conditio personæ; puta in actionibus & passionibus, quibus ipsi personæ iniuria inferitur; siquidem maior est iniuria, si percutiatur Princeps, quam si percutiatur priuata persona. Nam conditio personæ in distributiva iustitia attenditur secundum se; in commutativa autem solum, quatenus per eam diuersificatur ipsa res, siue iniuria compensanda; eo quod in actionibus & passionibus conditio personæ facit, ad quantitatem rei, vt bene notauit S. Thomas q. 61. a. 2. ad 3.

57 **ASSERTIO II. Principalitas seu dignitas personæ, pro varia ratione regiminis in diuersis communitatibus seu Rebus publicis, varie attenditur vel spectatur: nam in Aristocratia attenditur secundum virtutem; in Oligarchia secundum diuitias, in Democratia secundum libertatem, & in alijs aliter. Ita S. Thomas q. 61. a. 1. Ratio videtur esse; quia honores & officia, p̄ triplici ea varietate personarum, diuersimode in diuersis eiusmodi comunitatibus distribuitur: ita vt in comunitate Aristocratica habeatur ratio virtutis, in Oligarchica habeatur ratio diuitiarū, in Democratia libertatis, ac popularis studij; in Monarchica autem nobilitatis. &c. Honoribus autem & officijs quadā proportione respondet distributio cæterorum bonorum communium.**

Monarchiam autē præterijt S. Thomas, eo fortassis, quia in ea vt sic non inuenitur bonum commune in singulos distribuendum.

58 **ASSERTIO III. Iustitia commutativa & distributiva differunt etiā secundum materiam; illa enim versatur circa commutationes; hæc circa distributiones. Ita S. Thomas q. 61. a. 3. ex Aristotele 5. Eth. c. 2. ubi dicit, vnam speciem iustitiæ esse directiuam in distributionibus; aliam in commutationibus. Probat & declaratur. Duplex enim materia iustitiæ distingui potest; p̄p̄inqua vna, altera remota. Propinqua sunt ipsæ operationes exteriores, puta distributio & commutatio, quas vnaquæq; iustitia immediate dirigit: remota sunt vel res, vel personæ, vel etiā opera externa, in quorū vfu vel applicatione distributio & commutatio versantur. Quamuis ergo quidē vtriusq; iustitiæ materia remota sit eadē: nam & res distribui possunt ex comunitate in singulos, & commutari inter se: & est etiā quadam distributio laborioforum operum, & recompensatio, sicut & circa personas. eorūque iura vtræque iustitiæ versatur: materia tamen propinqua, quæ nimirum sunt ipsæ commutationes, & distributiones, circa exteriora illa versantes, non est eadē vtriusq; iustitiæ; vt dictum.**

59 **ASSERTIO IV. Commutationes, quarū directiua vel etiā emendatiua est iustitia commutativa, admodum late patent, & variæ sunt. Ita S. Thomas q. 61. a. 3. iuxta Aristotelem 5. Eth. c. 2. Probat & declaratur. Quædam enim commutationes sunt inuoluntariæ, ex parte scilicet vnius: quædam vero ex parte vtriusq; voluntariæ. Inuoluntariæ**

quidem

quidem, quando aliquis vitur re alteri, vel persona, vel opere, & inuito, secutâ obligatione cõpensandi damnû esse iniuriam: quod quidẽ contingit quandoq; occulte per fraudem, quandoq; etiam manifeste per violentiam.

Vtrumque autem cõtingit vel in rem, vel in personam propriam, aut in personam coniunctâ. In rem quidẽ, si quis occulte rem alterius accipiat; & vocatur furtum: si autem manifeste, vocatur rapina: in propriam autem personam, vel quantum ad ipsam cõsentiam, seu esse personæ, vel quantum ad dignitatem ipsius.

Rursum quo ad cõsentiam personæ, aut læditur aliquis occulte, per dolosâ scilicet occisionẽ, seu percussionẽ, aut per veneni exhibitionẽ: manifeste autem, per manifestam occisionẽ, aut per incarcerationem; (quo spectat etiã vinculatio ab Aristotele loc. cit. nominata, & exilium,) aut per verberationem, seu membri mutilationem.

Quantum autem ad dignitatem personæ læditur aliquis, occulte quidẽ, per falsa testimonia, seu detractiones, quibus fama læditur, & per alia eius generis crimina: manifeste autem, per accusationem in iudicio, seu per conuictij illationem.

Quantum autẽ ad personam coniunctam, læditur aliquis in vxore, vt plurimum occulte, per adulterium; itemq; in seruo, cum aliquis seruum seducit, vt à domino discedat; quæ etiam manifeste fieri possunt. Eademq; est ratio de alijs personis coniunctis; in quas etiam possunt omnibus modis iniuriæ comitti, sicut in personam principale: sed adulteriũ, & serui seductio, sunt propria iniuria circa has personas, ita tamen vt quia seruus est possessio quædam, hæc referatur ad furtum.

Voluntariæ autem commutationes dicuntur, quando aliquis voluntarie transfert rem suam in alterum: quod si gratis & absque debito fiat, sicut in donatione accidit, non est actus iustitiæ, sed liberalitatis. Ex debito vero iustitiæ id ipsum accidit multipliciter. Primo quando quis transfert simpliciter rem suam in alterum, pro recompensatione alterius rei; sicut accidit in venditione & emptione.

Secundo, quando quis tradit rem suam alteri, concedens ei (solummodo) vsum rei, cum debito recuperandi rem. Et si quidem gratis concedit vsum rei, vocatur ususfructus, in rebus quæ aliquid fructificant; vel simpliciter mutuum (improprie) seu accommodatum, in rebus, quæ non fructificant; sicut sunt pecuniæ, vasa & huiusmodi. Si vero nec ipse vsum gratis conceditur, vocatur locatio, & conductio.

Tertio tradit aliquis rem suam, vt recuperandâ, non ratione vsum, sed vel ratione cõseruationis, sicut in deposito; vel ratione obligationis, sicut cum quis rem suam pignori obligat, vel pro alio fide iuber. In quibus omnibus actionibus, siue voluntarijs (peragendis), siue inuoluntarijs (auerlandis, aut emendandis), est eadem ratio accipiendi mediã, secundum æqualitatem recompensationis. Quo fit, vt omnes iste actiones ad vnã speciem iustitiæ pertineant, scilicet ad commutatiuam. Hæc S. Thomas.

Et similia habet Aristoteles 5. Eth. c. 2. quamuis vtraque enumeratio non sit plane vniformis: aliqua enim commutationes enumerantur apud Aristotelem, vt aqua deriuatio, & vinculatio, quæ

non numerantur à S. Thoma; & contra quædam numerantur à S. Thoma, vt mutilatio & detractio, quæ non numerantur ab Aristotele. Ratio videtur esse, inquit Caietanus hic a. 3. quia neuter intendit numerare integraliter species commutationum, sed distinguere sic, vt facile possit quis percipere omnes permutationis species, ex enumeratis. Tam enim ex his, quæ ibi, quam ex his, quæ hic dicuntur, apparet, quæ sint in his generibus computanda.

Quæritur tertio, vtrum iustum sit simpliciter idem, quod contrapassum, seu quod idem est, vtrum siue in distributionibus, siue in cõmutationibus, tam voluntarijs, quam inuoluntarijs, ex eo constitutur iustum, quod quis tale quiddã patitur, vel recipit, quale prius alterum pati coegit, vel etiam alteri sponte dedit. Et fuit quidem olim ea Pythagoricorum, ipsiusque Rhadamanti iustissimi alioqui Cretensiũ. Iudicis sententia, iustum idem esse, quod contrapassum; ac proinde pœnam talionis vniuersim loquendo, iuste irrogari.

Sed quos reprehendit Aristoteles 5. Ethic. 5. Ex cuius doctrina recte docet Sanctus Thomas hic quæst. 61. art. 4. in distributiua quidem iustitia, ex contrapasso iustum non constitui; eo quod in hoc minime ipectetur, vt pars communitatis tantum recipiat, quantum in bonum commune contulit, vt ex dictis patet.

In cõmutatiua autem iustitia ait, per accidens quidem nonnunquam ex contrapasso iustum constitui; iuxta illud Exodi 21 v. 23. vbi de læsione æqualis sermo est: *Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduersionem pro aduersione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore*: sed non semper; eo quod passio actioni respondens non semper esset æqualis, si idẽ specie aliquis pateretur, cum eo, quod fecit.

Nam primo quidem cum aliquis iniuriõse lædit personam alterius maiorem, maior est actio, quam foret passio eiusdem speciei, si eam ipse pateretur, qui læsit. Qua ratione is, qui percutit Principem, non solum repercutitur, sed multo grauius punitur.

Secundo similiter etiam cum quis aliquem inuitum in re sua lædit, maior est actio, quam esset passio, si res illa ipsi sola auferretur; tum quia ipse, qui damnificauit alium in re sua, si solum idem in specie pateretur, sæpe nullum damnũ sentiret, vtpote solum restituens alienum, quod accepit; tum quia hac ratione damnũ quidem compensaretur, sed iniuria illata non item. Quæ etiã causa est, cur Exodi 22 v. 1. præcipiatur, vt si quis furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit, *quinq; boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue*.

Tertio etiam nec in cõmutationibus voluntarijs semper esset æqualis passio, si quis daret rem suam eiusdẽ speciei, pro re alterius accepta; quia fieri nihilominus potest, vt res alterius sit multo maior, quam sua, vel contra; maxime si circumstantiæ loci & temporis sint diuersæ.

Vt igitur contrapassum sit iustum, curandum est, vt fiat ad æqualitatem, tam quoad æstimationem iniuriæ, quam illati damni seu valoris, spectatis omnibus circumstantijs, ex quibus rei valor,

aut iniuriæ quantitas dependet. Qua ratione si contra passum accipiatur, non pro eo quod est reddere, aut pati simile in specie, sed pro eo, quod est reddere aut pati æquale, secundum dictamen rectæ rationis, aut legis, tunc procul dubio contrapassum erit idem, quod iustum; eodemque sensu fortassis intelligi possunt veteres illi, ab Aristotele reprehensi, ut recte notavit Salon hic q. 61. a. 4.

Dices; etiam cum iuxta citatum locum Exodi 21. inter æquales, simile in specie damnum patitur nocens, cum eo, quod innocenti prius intulit, necdum videtur constitui æqualitas inter lædentem & læsum: quia innocens præter damnum, etiam passus est à nocente grauem iniuriam; quæ proinde simili in speciem damno non videtur satis compensari.

Respondeo satis compensari, non præcise per æquale damnum; sed quia id damnum à publico Iustitiæ ministro, cum grandi probro & dedecore nocenti infertur; quo fit, ut & damnum innocenti illatum per æquale damnum, & iniuria per probum compensetur: secus est in cõpensatione damni realis, quæ per se loquendo, non publice per Iustitiæ publicæ ministrum, sed priuatim, per ipsum lædentem, sine eiusmodi probro, fieri potest & solet; vbi proinde merito plus restitui iubetur, quam acceptum est.

DVBIVM V.

Utrū iustitia œconomica, & vindicatiua, sint propria & distincta species iustitiæ.

Ad S. Thomam 2. 2. q. 58. a. 7. & q. 61. aa. 4.

70 **F**ACIT hæc res ad intelligendas melius iustitiæ species. Et quod ad iustitiæ œconomicæ attingit, suppono iustitiæ œconomicæ esse illam, quæ est inter Patrem & filium, virum & vxorem, dominum & seruum: quam proinde etiam solum esse iustitiæ secundum quid, docuit S. Thomas hic q. 58. a. 7. ut pluribus dictum supra dub. 1. à n. 8. sed an sit aliqua specialis virtus dubitatur.

Prima sententia est, esse vnã virtutem quandam specialem, quæ secundum triplicem illam combinationem, bonum totius domus procuret; etsi pro diuersa combinatione, diuersa nomina fortiaur. Significat aperte S. Thomas hic q. 58. a. 7. ad 3. vbi ait: *Domestica multitudo secundum philosophum 1. Polit. c. 3. & vlt. distinguitur secundum tres combinationes, scilicet vxoris & viri, patris & filij, domini & serui: quarum personarum vna est quasi aliquid alterius. Et ideo ad huiusmodi personas non est simpliciter iustitia, sed quaedam iustitiæ species, scilicet œconomica, ut dicitur in 5. Eth. cap. 6. & cap. vlt. Cui proinde sententiæ etiam fauet Aristoteles cit. 5. Ethic. 6. & 1. Polit. 3. & 8.*

71 **S**ecunda sententia est Gregorij de Valentia q. 2. pun. 2. qui nullam agnoscit specialẽ virtutem, bonum totius domus per se procurantẽ; admittit tamen respectu domesticæ multitudinis, iuxta tri-

plitem personarum combinationem, ob diuersitatem debiti, ut existimat, valde notabilem, tres virtutes distinctas, quæ late loquẽdo nomine iustitiæ œconomicæ affici possint. Prima est pietas inter patrẽ & filiũ: secunda iustitia consanguinea, seu œconomica, strictẽ accepta, inter virũ & vxorem: tertia iustitia herilis inter dominum & seruum.

Tertia sententia est, Petri Aragonij hic q. 58. a. 7. vbi sentit, nec specialẽ virtutẽ esse cõstituendã quæ per se bonũ toti⁹ dom⁹ procuret, ut dicit prima sententia, quam ille vocat falsã, & contra-cõmunẽ, nec iustitiã illã, quæ est inter virũ & vxorẽ, dominũ & seruũ, vllã esse specialẽ virtutem, ut dixit secunda sententia; sed ad eius munia sufficere, tum legalẽ iustitiã, tum ceteras virtutes morales, videlicet prudentiam, fidelitatẽ, obseruantia, obedientia, fortitudinẽ, temperantiã, pro diuersitate videlicet materiæ & actionũ, quibus bonum domus procurandũ est; licet inter patrem & filiũ detur specialis virtus, quæ vocatur pietas.

Et hæc sententia videtur ceteris probabilior, quam etiam supposui quæst. præ. du. 7. n. 11. 8. Tũ quia conformis est vulgari virtutum distinctioni, secundum quam communiter, præter pietatem, nulla specialis alia virtus inter personas domesticæ multitudinis constituitur. Tum quia sola pietas habet valde diuersum obligationis fundamentum; quod scilicet est, non contractus mutuus, ut inter virum & vxorem; nec lex aliqua extrinseca iuris gentium, ut inter seruum & dominum; sed ipsa naturalis participatio eiusdem sanguinis, seu naturalis colligatio inter totum & partem. Tum quia alioquin respectu totius domus procurandæ, nulla est specialis difficultas, suppositis alijs virtutibus.

Itaque sicut ad debitum iustitiæ œconomicæ persoluendum, in vxore & seruo, sufficiunt obseruantia, fidelitas, & obedientia; ita etiã ad debitũ eiusdem soluendum in marito & domino, sufficit cum prudentia, strictior, & quasi gratuiti officij accessu actiũs constringens charitas; sicut etiam accidit in Præceptore, seu cõfessario, ex charitate hæc officia obeuntibus: exceptis tamen ijs casib⁹, in quibus cit. dub. 7. & hac quæst. dub. 1. dixi inter eas personas esse iustum, ac iustitiã simpliciter, quæ utiq; est vna specie infima virtus.

Ex quibus etiam sequitur, iustitiã secundum quid non esse certam aliquam speciem iustitiæ ab alijs virtutibus distinctã, sed comprehendi sub diuersis alijs virtutibus, ut dictum.

Quod vero ad iustitiã vindicatiuã spectat, intelligitur eo nomine virtus illa, qua superior subdito suo, p̄ delictis infert condignã & debitã poenam.

74 **A**SSERTIO I. Iustitia vindicatiua, ut per eam præcise puniens ordinatur ad delinquentẽ, cui p̄ delictis velut superior debitã poenam infligit, ut ita nimirum æqualitas inter subditum, aliquid cõtra suam voluntatem patientem, & eundem plus nimio sibi indulgentem, aut etiam alterum iniuriã compensatiõnem expectantem, constituatur; adeoq; simpliciter & absolute loquendo, non est iustitia p̄prie dicta; sed pars potẽtialis iustitiæ. Ita S. Thomas infra q. 80. a. vn. & q. 108. a. 2. vbi hoc expresse

docet.

docet. Item tradunt Sotus lib. 3. de iustitia quæst. 5. art. 1. ad 3. Salon hic quæst. 61. art. 1. Bannes art. 4. & Molina tom. 1. disp. 12. & in re etiam. Valentia q. 4. punct. 1. licet Aragonius q. 61. a. 1. aliter sentiat.

Probatur assertio. Quia etsi talis iustitia erga delinquentem, aliquem iustitiæ, seu distributi- uæ, seu commutatiuæ modum & æqualitatem, seruet; non tamen id facit per modum debiti, spectantis ad iustitiam commutatiuam, aut di- stributiua; eo quod nec delinquens, nec puni- ens secundum se, vllum ius talis iustitiæ ad pœ- nam habeant. Quod de delinquente per se ma- nifestum est; cum habeat voluntatem ad pœna- auersam.

De puniente quoad iustitiam distributiua ite- dem clarum, cum nulla hic sit distributio bono- rum communium. De iustitiâ commutatiua ex eo probatur, quod nec Iudex, nec Respublica, cui- us partes iudex puniens subit, vllum ius iustitiæ commutatiuæ habeat in delinquentem, ne pec- cet, sed solum ius iustitiæ legalis, quandoquidem peccans, respectu quidem Reipublicæ, & Iudicis, solum iustitiam legalem violat. Atqui ex viola- tione iustitiæ legalis præcisè nullum nascitur. Reipublicæ ius iustitiæ commutatiuæ, nec etiam restitutionis obligatio, vt dicitur quæst. 6. dub. 1. Ergo satisfactio publica per pœnam non est ac- tus iustitiæ commutatiuæ, ac proinde nec Iudex aut Respub. ad eam habet ius iustitiæ commuta- tiuæ.

Pars autem læsa, tamen si habeat ius aliquod iu- stitiæ commutatiuæ, tum erga Iudicem, tum er- ga lædentem; quia tamen id, eiusue compensa- tio in proposito non spectatur, nec etiam à parte læsæ petitur; sed solum spectatur ex æquatio pœ- næ cum culpa ac iniuria alteri illata, non potest dici, hæc ratione præcisè exerceri actum iustitiæ commutatiuæ.

ASSERTIO II. Actus iustitiæ vindicatiuæ, quatenus exercetur à Iudice ex officio debito, tum erga communitatem, tum erga partem læ- sam, id ob suæ iniuriæ compensationem, vel in- demnitatem experientem, spectat ad iustitiam commutatiuam. Significat ex parte S. Thomas q. 108. a. 2. ad 1. vbi dicit, punitionem peccato- rum, secundum quod pertinet ad publicam iustitiam, esse actum iustitiæ commutatiuæ. Et in 3. p. q. 85. a. 3. ad 3. docet, quod *utraq;* (tam pœnitentia, quam iustitia vindicatiua) sub iustitiâ commutatiua conti- netur: sicut etiam mox ibidem ad 4. subdit, *pœni- tentiam esse directè speciem iustitiæ*. Eandem conclu- sionem docent Caietanus ibidem, Aragonius, & Salon hic q. 61. a. 1. Bannes a. 4.

Probatur. Quia Iudex ex officio, & iustitiâ commutatiua, tam erga ipsam Respublicâ, quam erga personas læsas, quarum nomine pro tali officio condignum stipendium accipit, tenetur pro loco & tempore, ad condignam pœnam delin- quentibus inferendam. Idem à posteriori etiam, ex eo colligitur, quod nisi hoc faciat, tenetur ad compensationem damnorum, quæ tum Reipub- licæ, tum priuatis ciuibus tali impunitate infer- tur, vt suo loco patebit.

Et confirmatur, quia iudex per talem actû, ve- ram constituit æqualitatem inter se, ex vna parte, & Respublicam, partemque læsam ex altera; tan- tum nimirum eis persoluens laboris & operæ, quantum ratione officij & stipendij tenetur.

Quantum Sotus & Valentia loc. cit. putent, eiusmodi vindictam, respectu læsi, non habere ra- tionem iustitiæ commutatiuæ in iudice, quod etiam significat S. Thomas q. 108. a. 2. ad 1. vbi addit, *vin- dicationem, secundum quod pertinet ad immunitatē ali- cuius personæ singularis, à qua iniuria propulsatur, per- tinere ad virtutem (propriam) vindicationis*. Sed in- telligi potest, iuxta sensum præcedentis conclu- sionis, quando non habita ratione boni partis, ex debito officio procurandi, sed præcisè solum ad æqualitatem inter delinquentem & iniuriam pas- sum constituendam, vindicta exercetur; ipsa læsa parte eandem vindictam non expetente.

ASSERTIO III. Idem quoque actus, vt præcisè referatur ad bonû commune procurandum, communi debito seu titulo iustitiæ legalis, etiâ est actus iustitiæ legalis. Videtur ex mente omnium, & colligitur ex dictis q. præc. vbi docui, iustitiâ legale primario, & quasi architectonicè etiâ esse in principe, se- que extendere ad omnia illa officia quæ Princeps pro ratione suæ potestatis, in vtilitatē Reipublicæ præstat. Et confirmatur. Quia ipsa legislatio in Prin- cipe spectat ad iustitiam legalem; Ergo etiâ legis læsæ vindictio contra transgressores.

ASSERTIO IV. Iustitia vindicatiua quomodo- cunq; accipiatur, non est distincta species iustitiæ commutatiuæ. Est contra Caietanum 3. par. q. 85. a. 3. sed communis aliorum. Et colligitur tum ex S. Thoma q. 61. a. 1. debuisse enim alias eius hoc lo- co facere mentionē. Tum ex dictis. Quia nimirum vindicta sub varijs considerationib⁹ est actus tum ipsius iustitiæ legalis, tum commutatiuæ, tum deinde etiâ peculiaris virtutis à iustitiâ proprie dicta di- stincta: Ergo sub nulla ratione potest constitu- ere distinctam speciem iustitiæ proprie dictæ.

Et S. Thomas cit. q. 85. non dicit, nec vult, eam contineri sub iustitiâ commutatiua tanquam spe- ciem sub genere: sed intelligit (certa quadam ra- tione, vt dictum) sub ea contineri, vt partem quasi materialis sub toto; quia vna quadam velut pars materialis iustitiæ commutatiuæ est, vt iudex etiâ per vindictam Reipublicæ & læsæ parti reddat ius suum, ad modum explicatum.

Quæres, an etiam iusta seu licita vindictæ pos- tulatio possit esse actus iustitiæ commutatiuæ in pos- tulante, iuxta ea, quæ in materia de charitate q. 6. du. 1. hæc de re dicta sunt. Caietanus q. 108. a. 2. dicit, esse actum specialis tantum virtutis. Suarez disp. de iustitia Dei sect. 5. à num. 4. & 5. simpli- citer negat esse actum iustitiæ. Aragonius q. 61. a. 1. vniuersim asserit, actum iustitiæ vindicatiuæ esse actum elicittū ipsius iustitiæ commutatiuæ. Salon & Bañes loc. cit. vt videbimus, distinguunt.

Respondetur, hoc pendere ex eo, an etiam pe- titio seu acceptio debiti in Creditore, vel postula- tio priuatæ satisfactionis pro iniuria illata, v. g. restitutionis famæ extra iudicium sit, aut possit esse actus iustitiæ commutatiuæ. Quod negant Vasquez 1. 2. disp. 95. cap. 8. Suarez loc. citat. eo

quod his actibus non reddatur alteri ius suum, adeoque in ijs deficiat ratio debiti.

Sed Respondetur, non esse quidem eos actus p se iustitiæ quasi perfectos & completos; quod solū allata ratio probat: sed tamen quoad affectū esse, si formaliter in ijs intendatur ratio æqualitatis ex debito iustitiæ commutativæ constituenda ab altero: quia eiusdem rationis ac virtutis est in se ipso velle & exercere hanc rationem æqualitatis, atque eandem velle in altero.

Idem ergo etiam de postulatione vindictæ dicendum, quotiescunque à parte læsæ petitur iusta

vindicta, præcise ob cōuenientem & debitā compensationem iniuriæ & læsi honoris. Tameñ Saloñ & Bañes loc. cit. asserant, eam vindictæ commutationem tunc solum esse actum iustitiæ commutativæ in exigente, quando iniuria læsi in aliorum etiam nocumentum vergens, remitti non potest, aut alias condigna satisfactio non præstari, quam per sententiam & punitionem Iudicis: quod moraliter quidem eatenus verum est, quia extra hos casus sincero affectu iustitiæ peti vix solet vindicta, vt etiam indicat Suarez loc. cit. n. 6. de quo supra de charitate q. 3. dub. 1.

Q V Æ S T I O III.

De Iudicio priuato, & suspicione.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 66. aa 6.

Agit quidem S. Thomas q. 60. de Iudicio in genere etiam prout ad Iudicem pertinet; sed quia de hac re peculiaris est locus tractandi cum eodem S. Thoma q. 67. ex instituto hoc loco solum agemus de iudicio priuato; præmissa cōmuni ratione & diuisione ipsius iudicij.

Qua de causa hæc quæstio absoluetur tribus dubitationibus. I. Quid, & quotuplex sit Iudicium; & quomodo sit actus iustitiæ. II. De suspicione seu iudicio priuato, præsertim temerario; an & quale sit peccatum. III. An & qua ratione dubia sint in meliorem partem interpretanda.

D V B I V M I.

Quid, & quotuplex sit Iudicium; & quomodo sit actus iustitiæ

Sanctus Thomas 2. 2. quæst. 60. a. 1.

S Thomas de iudicio velut actu Iustitiæ acturus, & Respondet; iudiciū, quā dicitur seu decernitur iustum, præcipue à iudice, esse actum iustitiæ; nō quidem elicitiue, sic enim esse actū prudentiæ, sed dispositiue, ea ratione, qua iudicium rectū in materia castitatis, procedit ex castitate.

Cæterum vt plenius intelligatur, quid sit iudicium, & qua ratione sit actus iustitiæ, notandum est I. ex S. Thoma hic q. 60. a. 1. in corpore, & responsione ad 1. iudiciū proprie, & ex ipsa nominis impositione dici, definitionē seu determinationē iusti, videlicet quasi *dictionē iuris*, quod est obiectū iustitiæ; sicut *Iudex* dicitur quasi *ius dicens*.

Hinc vero amplicata nominis significatione, generatim deinde omnis recta determinatio, in rebus quibuscunque, seu practicis, seu speculatiuis, sortita est iudicij nomē. Cum vero utraq; nominis acceptio (vt alias plures omittam, quibus nimirum iudicium etiam rem iudicatam, item legem iudicis, ac demum locum iudicij significat) iam sit vulgata, prima solum ad hunc locum pertinet, non secunda.

Notandum II. Iudicium priori illo modo acceptum, triplex distingui posse. Primū illud, quo quiuis etiam particularis homo, in materia iustitiæ, priuatim determinat, quid iustum sit, quidq;

adeo à se ex iustitia faciendum sit, cuius mentionem facit S. Thomas in corpore articuli, & ad 1.

Secundum, quo iudex idipsum publica auctoritate determinat, quod quasi per excellentiam & quandam antonomasiam iudicium dicitur, iuxta S. Thomam ibidem ad 4.

Tertium, quo priuatus etiam quisque, in particulari tantum materia iustitiæ, nempe vbi de estimatione proximo debita agitur, ius suum eidē reddit hoc ipso, quod ita de illo sentit & iudicat, quo modo sentire de illo ex iustitiæ præscripto debet; de quo sanctus Thomas in hoc quidem articulo explicare mentionem non facit, sed facit tamen in sequentibus; adeo vt indistincte ferre modo de hoc, modo de illo iudicio, non nunquam etiam generatim de omnibus agat, vt in sequentibus magis patebit.

Notandum III. Quodlibet eiusmodi iudicium à S. Thoma vocari & esse actum Iustitiæ; sed non eodem modo. Primum enim illud iudicium, per se & proprie non tam est actus iustitiæ effectiue, seu elicitus, seu imperatus, quam dispositiue, vt dictum, & declarat S. Thomas in corpore, & ad 1. & 2. quatenus videlicet imbutus iustitia, facile p̄ intellectū qd iustū sit, videt & determinat; sicut in omni virtutis materia, peculiare quandā dispositionē, & aptitudinem ad bene iudicandum habet ille,